

Илинденско-Преображенското въстание - исторически поглед на президента Георги Първанов

29 юли 2006 | 12:26 | БНТ, "Памет българска"

Георги Първанов, президент на Република България

Водещ: Причината за Илинденското въстание, г-н Първанов. Защо въстание, защо именно в тези краища, кой го организира, стратегическата цел на въстанието. Епохата е доста напреднала и хората не може да не са знаели, че едва ли могат да победят дори въстанието да беше избухнало във всички революционни окръзи масово, така както в Одрински и Битолски окръг, едва ли щяха да победят османската империя.

Георги Първанов: Първо бих искал да ви благодаря, г-н Димитров, за поканата. Аз я приех по простата причина, че повече от две десетилетия съм се занимавал не просто с история, но именно с история на тази проблематика. Споделям казаното, че Илинденско-Преображенското въстание е един своеобразен връх в национално-освободителните борби на македонските и тракийските българи.

Водещ: Даже ще направя бележка на режисьора. Нито един път не каза Тракия, а казва Одринско. Това са македонски и тракийски българи.

Георги Първанов: Понякога има едно увлечение в терминологията, която не е най-точният поглед върху историческите процеси. Веднага искам да кажа обаче, струвам ми се, че това присъстваше по-малко, че Илинденско-Преображенското въстание е едно пряко продължение на борбите от преди Освобождението, от 1878 г. Има много документи, които потвърждават тази приемственост. Спомням си онова, което беше казал в мемоарите си Даме Груев. Той изрично се позовава на опита, който те са заимствали от времето на Левски, на Ботев, на Бенковски и на българската книжнина, както той сам го нарича,

така че това е първият основен момент. Вторият много важен елемент в подготовката на въстанието, който не бива да пропускаме, част от предисторията, но той рефлектира върху онова, което става по време на самите въстанически действия. Това е ролята на Българската екзархия. Без екзархията нямаше да има тази изключително подготвена българска интелигенция, това учителство, което практически оглавява революционните битки. На трето място ролята на българската държава. Сигурно за това ще стане дума по-нататък, но ще ми се да кажа, че голяма част от революционните ни дейци, от идеолозите на движението, преминават през школовката, през закалката на българския политически и обществен живот. Защо, питате, избухна въстанието – поради простата причина, че по силата на Берлинския договор Македония и Одринска Тракия останаха в пределите на османската империя. Там не бяха завършили процесите на национално-освободителното движение и се наложи силите на българската общественост, на българската нация да бъдат насочени към решаването на тази задача номер 1.

Водещ: И тук се появява премурдиалният въпрос за стратегическата цел на въстанието, с което, трябва да признаем, днес понякога се спекулира в някои съседни държави. Лозунгът за автономия, който издигат въстаниците, т.е. за независима, автономна област в пределите на османската империя, съгласно чл.23 на Берлинския договор, или присъединяване към България. Въстаниците, чрез своята организация, разбира се, ВМРО, която тогава се казва друго яче – Тайна Македоно-одринска революционна организация, по време на въстанието имам предвид, издигат лозунга за автономия. Наистина ли това е свидетелство, както твърдят не историци, а по-скоро белетристи, ги наричам аз, в една съседна държава на югозапад от нас, дали това показва, че въстаниците етнически се различават от останалото българско население или това си е политически лозунг, съобразен по-скоро с тогавашната политическа конюнктура в Европа?

Георги Първанов: Първо бих искал да кажа, г-н Димитров, че идеята за автономията произтича от тълкуването, което революционните членове правят на чл.23 от Берлинския договор. Дали това е коректно тълкувание аз сега не бих спорил, но във всеки случай оттам тръгват дискусиите в революционното движение. Аз си спомням едно изказване на д-р Христо Татарчев, един от основателите на ВМРО, който беше писал, струва ми се в спомените си, че когато са коментирали различните варианти за целта на движението, казва буквално: спряхме се на автономията на Македония с предимство на български елемент, поради мъчнотиите, които щяхме да срещнем, цитирам по памет разбира

се, от страна на великите сили, от страна на съседите с техните...

Водещ: Това значи, ако действително се бореха за присъединяване към България и Великите сили да се съгласят това означава България да стане с размерите на една велика европейска държава. Само Македония е 80 хил. кв. километра. Малко хора знаят, че Гърция е повече от 34 хил. квадратни километра, а днешна Вардарска е само 26 хил. квадратни километра. И още малко и в Албания и в Косово. И Западна и Източна Тракия като прибавим това са над 100 хил. квадратни километра, които великите сили... че тя България не е била толкова, Княжество България имам предвид с Източна Румелия. Това означава 200 хил. квадратни километра българска държава. Великобритания е била, имам предвид островите, 244 хил. кв. километра тогава. Може би наистина е просто уловка, съобразяване с конюнктурата.

Георги Първанов: Вероятно и това са имали предвид, аз обаче ще завърша с цитатите от д-р Татарчев. Той казва и още нещо. Минаваше ни през ум, че една автономна Македония би могла полесно да се присъедини към България по примера, по образеца на Източна Румелия. Аз мисля, че става дума за един тактически ход и това не оставя скрито за никой от съседните, за никой от Великите сили, които впрочем никога, говоря за Великите сили, не са прилагали националния принцип при разделението, при решаването на държавните, на личните проблеми.

Водещ: Естествено това са имперски държави.

Георги Първанов: Те са движени преди всичко от икономическите си интереси и това е напълно обяснимо.

Водещ: Въобще има ли, последен уточняващ въпрос по тази тема, има ли някакви свидетелства, които да опровергават нашите, и не само нашите, и на световната историография твърдения за различен от българския етнически характер на въстанието? Тоест това въстание някой да оспорва, че е въстание на българите в Тракия и Македония.

Георги Първанов: Нека да напомним, че от самото си създаване организацията е национална, българска по своя състав. Ще напомня и факта, че 96-а година на един от конгресите на вътрешната организация тя се наименува Български македоно-одрински революционен комитет. Нека да си припомним устава, основният организационен документ на организацията...

Водещ: Член 2. В организацията може да членува всеки българин, който е честен, почтен и...

Георги Първанов: Точно така. С тези морални ограничения, но с категорично потвърждаване на националния състав. Аз бих припомнил, тъй като съм се занимавал повече със следващия период, не с Илинденско-Преображенското въстание и освен това смятам, че от дистанцията на времето някои неща са били казани

по-добре. Помня едно писание във вестник “Конституционна зоря”. Знаете, това е вестникът на Сандански от август 1908 г., в който те казват буквално: ние сме българи преди всичко и усвояваме интересите на българското население в империята, на чиито плещи е развивала своята дейност организацията. По-ясно, по-категорично и недвусмислено от това не може да се каже.

Водещ: И това от Яне Сандански, който е обявен днес с късна дата без да може да се защити човекът, а той как можеше да се защити... директно с револвера и пушката на тези, които го обявяват сега, че е принадлежал към някаква друга нация. Добре, нека да се спрем на дейците тогава, на хората, които подготвиха и изнесоха въстанието на плещите си, някои загинаха още по време на въстанието, други оцеляха, за да загинат малко по-късно в четническата борба. Да започнем с Гоце Делчев, с този образ, който малко хора знаят, че е старозагорският учител Иван Гарванов е бил председател на организацията, т.е. човек от стара България, а не от Македония или поробена Тракия, но Гоце Делчев е негласният ръководител на организацията. Няколко думи за дейците – Гоце Делчев, Даме Груев, Борис Сарафов, Михаил Герджиков.

Георги Първанов: Ще ми позволите, г-н Димитров, да върна малко лентата назад, защото по-лесно ще си обясним...

Водещ: На президент...

Георги Първанов: Не само като президент, но и като историк аз бих си позволил да върна лентата назад, защото става по-интересно обяснението на Илинденското въстание, ако си обясним какво става преди това. Нека да видим как се развива портретът на македонския революционер от времето непосредствено след Освобождението. Виждаме на един етап харамията, след това идва времето на четниците, при това става дума за видими разлики. Харамията, знаете, пишно облечен, богати трапези, с провокативно поведение. Четникът обратно, аскет, много скромно, много стегнато облечен с едно безупречно поведение и на територията на България, което е особено важно и на територията на Македония. Именно в този образ се вписва и Гоце Делчев, и Даме Груев, ако щете дори един Борис Сарафов, който е един малко граничен образ между тези две категории.

Водещ: За мен е голям симпатяга, не знам какво смятате вие.

Георги Първанов: Определено да.

Водещ: Той по чужбина се проявява, по време на въстанието си е офицер
буквално
действащ.

Георги Първанов: По време на въстанието, както видяхме и в краткия филм, той е в главното ръководство. Много е важно това да се помни, че между личностите на различните идейни движения вътре в организацията често избухват непримирими

противоречия, твърде бързо се персонифицира движението, което може би е някакво наследство, някаква приемственост с политическия живот в България. Затова серчани са санданисти. Затова хората на Чернопеев също се отъждествяват с неговата личност. Аз си спомням един цитат от Шапкарев, който е много характерен, който дава ясна представа за това кой какъв в македонското движение, когато Саракинов удря плесница по време на една от поредните свади на Гоце Делчев, коментарът на Шапкарев след това е следният: "Ако това се беше случило с Гьорче Петров, той би разцепил организацията. Ако се беше случило на Матов, той би свикал Конгреса. Гарванов би го наказал строго с Тодора, Тодор Александров това не би могло да се случи".

Водещ: Не, ако се случи, щеше да го застреля директно на място.

Георги Първанов: Това има предвид очевидно авторът. А Гоце какво направи - Гоце нищо, той просто продължи да обича Саракинов. Гоце е бил един много широко скроен човек, много ерудиран и в същото време един истински апостол. Ако трябва да поставим някого успоредно с образа на Левски в следващия период на революционната борба, то това е именно портретът на Гоце Делчев.

Водещ: Макар че много хора и сега смятат, че е бил ръководител на организацията, трябва да им кажем, че той е бил негласен ръководител, така да се каже, сам направил се да излезе напред в организацията. Иначе председател е Иван Гарванов.

Георги Първанов: Аз ще добавя и това - това също не е необичайно, вижте политическия живот в България по това време. Там ръководителите не са формално избрани от лидери. Един Благоев, един Гешов, Данев - всички те са шефове на партиите, но практически, а не по силата на някакви конгресни решения.

Водещ: Да се спрем сега на доста противоречивата личност на Яне Сандански, защото често когато обсъждаме тези въпроси, буквално зрителите, които се обаждат по телефона, избухват в спорове помежду си. Яне Сандански - знаем, че единствено и него съседите признават за македонец, на неговия гроб и всяка година стават скандали там, идват да се покланят. Кой знае защо те не обявиха и Гоце Делчев за македонец №1 2000-та година. Аз очаквах, че той ще бъде македонец № 1, но се оказа, че не е той. Кръстьо Мисирков обявиха за македонец № 1 на XX век. Яне Сандански - тази противоречива личност, доколкото знам, по време на комунизма сте имали сблъсък с един от силните хора на тогавашния ден именно по този въпрос, по въпроса за неговата личност.

Георги Първанов: Да, аз твърдя, че съм един от първите, които са се опитали да покажат истинския облик на Яне Сандански, защото

беше време, когато по силата на факта, че той е близо до левицата в българския политически живот около него имаше един според мен не справедлив, неверен ореол. Но това, че съм участвал в демитологизирането на Сандански сега не ми дава основание да продължа атаката срещу него. Грешна фигура е. Сандански има много грехове. Той е много трудна, много противоречива фигура спрямо останалите дейци...

Водещ: За разлика от повечето дейци, които са образовани, и то високо образовани, Гоце Делчев е завършил военно училище. Даме Груев – университет, Борис Сарафов също, той няма и образование, ако не се лъжа?

Георги Първанов: Да, дълго време той е писар в дупнишкия затвор, но това не е най-важното. Той все пак има своите качества, той е своеобразен самороден талант. За да продължа, аз мисля, че би било голяма грешка, ако се вменява на Яне Сандански друго национално самосъзнание освен българското. Изследвал съм го многократно. Той самият не е оставил лични документи, но той самият е покровителствал едно идейно движение в българската революционна организация, което много категорично, много ясно потвърждава националния си характер, то се бори за това организацията да остане национална по своя характер. Тук е разликата между един Яне Сандански и Христо Чернопеев след 1908 г. Чернопеев събира интернационалистите, които са за това да се, те са еволюцията на Османската империя, които са за това да се обединят различните етноси и религии, докато Яне Сандански казва – ние сме българска организация.

Водещ: Това е всъщност идеологията на турците.

Георги Първанов: Именно за това става дума.

Водещ: Или ако може да заключим, аз мога да си позволя този извод, защото вече съм го използвал Яне Сандански е говедо, но той си е наше българско говедо. Няма...

Георги Първанов: Аз не бих споделил крайните оценки...

Водещ: Аз за разлика от вас съм по-краен.

Георги Първанов: Но че е противоречива фигура това е ясно.

Водещ: Ясно е, но е българин и нямат никакви основания да разиграват всяка година циркове на гроба му някои... Във въстанието участват както в подготовката му, така и по време на реализацията му, български организации, които, поен в епохата на комунизма, бяха позабравени, или може би позабравени не е точната дума, бяха даже обявявани, както вие казахте преди малко, за неточни, несправедливи, за свързани с двореца. Една от тях е Върховния македоно-одрински комитет. Няколко думи за него, заслужаваха ли си тези хора, ген- Цончев, полковник Янков и т.н., и въобще цялостната дейност на организацията тези упреци, които им бяха отправени в миналото?

Георги Първанов: Определено не. Става дума за оценки, които са от по-късна дата.

Водещ: Да, били свързани с двореца и т.н.

Георги Първанов: С двореца, с десницата в българския политически живот. Аз много пъти съм коментирал, че понятието левица и десница в революционното движение в Македония и Одринска Тракия е неуместно, неточно, не отговаря на социалната и политическа действителност и затова може би си струва да поговорим отделно, но що се отнася до върховния комитет и вътрешната организация аз искам ясно да кажа, че става дума за две идейни организационни политически движения на единното националноосвободително движение. Става дума за тактически различия между едните и другите, но само тактически, няма разлика в стратегическата цел, която преследва движението.

Водещ: Освобождението на Македония и Тракия.

Георги Първанов: Искам да споделя един факт, който си струва да се чуе. Може би е звучал, но поне аз не съм имал възможността да го чуя в националния ефир. Върховният македоно-одрински революционен комитет обединява някъде края на XIX и началото на XX век около 280 дружества с повече от 60 хил. членове. Няма друга партия, няма партия в България, която да има повече от пет-шест хиляди души по това време.

Водещ: Наистина не е звучало, поне аз го чувам за първи път.

Георги Първанов: И още нещо искам да кажа. Има партии, които участват с целите си организационни, низови структури в съответните македоно-одрински дружества – от крайно лявото до крайно дясното. Това идва да покаже, че въстанието, цялото движение в истинския смисъл на думата е общобългарско, международно дело. Разбира се, за да бъдем справедливи към историческата истина, г-н Димитров, трябва да кажа, че, да припомним по-скоро, защото това се знае, има дълги периоди на противоборство, на разцепление, на разкол в движението...

Водещ: Дори на изстрели между четниците, българи се бият с българи...

Георги Първанов: И по този повод Гоце Делчев великодушно в свойствения му стил близко до образа, който му е очертал Шапкарев пише в едно писмо до Никола Малашевски струва ми се в самия край на XIX век – Отцепленията и разцепленията нека да не ни плашат. Действително, жалко е, но какво да правим като сме си българи и всички страдаме.

Водещ: Ето затова не стана македонец №1 за 2000 г., тъй като това писмо до Никола Малашевски е широко известно и в Скопие.

Георги Първанов: И няма как да бъде скрито.

Водещ: Добре, споменахте за левницата...

Георги Първанов: Само може би понеже говорехме за

въстанието и взаимодействието на двете организации, да припомним още един факт. Все пак да говорим с фактите. Други говорят с квалификацията, други говорят с политическите аргументи, сега аз искам да говорим с фактите. Нека да си припомним онази знаменита среща между ген. Цончев и Яне Сандански кай село Пирин...

Водещ: А именно по време на въстанието...

Георги Първанов: В разгара на въстанието, когато водят битки паралелно и при поредната спечелена битка ген. Цончев среща Сандански, всички са настръхнали, защото знаят за какви врагове непримирими става дума, тогава Цончев се обръща към Сандански и казва: Г-н Сандански, ние в България с вас сме врагове, но тук на територията на поробена Македония ви подавам своята братска и своята другарска ръка, за да водим заедно битката и действително така става. Оттам нататък действат координирано...

Водещ: 1905 г. даже двата комитета се обединяват. Знаете ли, предаването е историческо, но ме радва, че все още сме способни на такива единодействия в името на една обща цел. Аз гледах коментарите по повод на изявлението, просто искам да споделя с вас и зрителите, когато български политици, иначе непримирими един към друг, Надежда Михайлова, Петър Стоянов, политици от левицата бяха помолени да коментират дали одобряват или не изявлението на Калфин по повод агресията към нашата история. Всички бяха единодушни, такова единодушие рядко се постига в българската политика. Мисля, че само един път видях Народното събрание 240 гласа да гласуват единодушно, когато беше решението за танковете, да ги изпратим в Македония. Тогава бяхме единодушни. Левицата и въстанието е следващият ми въпрос. Левицата често е критикувана за действия в по-късна епоха спрямо българите в Македония, имам предвид след 1944 г., периода, непосредствено след 44-а година. Как българската левица в онази епоха се отнася към въпроса за освобождението на българите в Македония и Тракия и нейната роля във въстанието?

Георги Първанов: Когато става дума за левицата, трябва ясно да се каже, тръгвайки отзад напред, че нищо не може да обясни, нищо не може да оправдае поведението на комунистическата левица, на комунистическото движение с насаждането на македонизма, с това насилствено преброяване, с което хората с били карани силово да записват в паспортите си, че имат друга не българска националност и по този въпрос две мнения не може да има. Ако обаче се върнем към времето на въстанието, то тогава нещата изглеждат доста по-различни. Говорихме преди малко за върховния комитет, за движението на емиграцията, длъжен съм да припомним, че един Димитър Благоев години наред е редови член

след това дори и председател на пловдивското македоно-одринско дружество...

Водещ: Мисля, че е касиер на организацията...

Георги Първанов: Да, те тогава са съвместявали всички ръководни длъжности.

Водещ: Той е заменен 1907 г. Нали, да си припомним какво съм чел, защото това не е моят период. 1907 г. е сменен като касиер от Тодор Александров.

Георги Първанов: Малко по-рано е, но това е времето, когато тръгват усилията за обновяване на ръководството на върховния комитет, и тогава Гьорче Петров като деец обаче на вътрешната организация търси Благоев, за да му предложи да оглави Върховния комитет. Аз мисля, че по-голямо признание от това не може да има. Това е в едната плоскост. И действително има много социалисти, които са били активни активна част от македонското движение.

Водещ: Да започнем от самия Гоце Делчев, който е бил...

Георги Първанов: Бил е съпричастен към идеите на социализма без трайно да ги е възприел, не искам да преувеличаваме влиянието на левицата върху...

Водещ: Никола Карев е бил член на ръководството на БРСДП по това време, ако не се лъжа...

Георги Първанов: Точно така.

Водещ: Водач е на Крушовската република.

Георги Първанов: Има още нещо обаче, което...

Водещ: А Герджиков, който е нашият човек в Тракия е анархист.

Георги Първанов: Точно така.

Водещ: Той е крайно ляв.

Георги Първанов: Той в крайна сметка завършва на анархическите позиции, минавайки естествено също през социалдемократическата формация. Още нещо, г-н Димитров, бих искал да отбележа, което е важно за ролята на левицата в онзи период. Няма друга формация, няма друго движение, което в международен план да е направило толкова за популяризирането на българската кауза. Още в края на XIX век българският, македонският, Източният въпрос, балканският въпрос в различните му коментари, но с една и съща идея е поставен на конгресите на Социалистическия интернационал от Сакъзов, от Кръстьо Раковски, от самия Благоев има специални резолюции, приети на тези конгреси, които се застъпват за освобождението на България.

Водещ: Аз няма да забравя, говоря отново мисълта ми е в единодействието, което има поне в тази период, между левица, център, десница, ако въобще с такива понятия може да се говори, един руски кореспондент, Утин мисля, после издава книга с

кореспонденциите си от България и пише на едно място: аз не мога да ги разбера тези българи. В парламента се карат, обиждат се с най-долни думи, понякога дори се бият, след края на работния ден в парламента се събират, част от тях разбира се, от всички партии в кафене “Батенберг”, което е било изглежда в център на революционери, свързани с борбата за освобождението на Македония и Тракия, потриват ръце и казват: а сега да се заеме с турците. Всички заедно.

Георги Първанов: А къде е сега кафене “Батенберг”?

Водещ: Не знам, към Руски паметник може би е било, защото с такива впечатления останах. Тоест някъде към края на София, началото на “Цар Борис” сега. Това е улица, която води към Македония както е известно.

Георги Първанов: Аз имам предвид друго, имам нужда от едно кафене “Батенберг”, тогава когато коментираме стратегически въпроси на външната си политика. Това е когато трябва да оставим вътрешните противоречия на прага и да се хванем и сериозно да изработим една консенсусна...

Водещ: Ако преместим някога Националния исторически музей в центъра, обещавам да направя такова кафене, където да се събират. Нека да разгледаме сега и отношението на българската общественост отделно, монархията отделно и на правителството по време на въстанието. Как посреща българската общественост това въстание? Всъщност ние по този въпрос говорихме доста.

Георги Първанов: Това, което бих искал да добавя, че става дума наистина за една много активна позиция на цялата българска общественост, не само на правителството, не само на партиите, които реагират с протестни декларации, провеждат се митинги, събират се помощи за въстаналите, т.е. има много факти и тези факти са отдавна познати. Искам обаче да кажа, че не само по време на въстанието, далеч преди това българската държава е била винаги съпричастна към революционните борби. Нещо повече, има открити документи, които потвърждават факта, че българската държава е субсидирала ВМРО и аз не виждам нищо лошо.

Водещ: Ами разбира се.

Георги Първанов: Става дума за едно общонационално дело, при това, веднага искам да подчертая, със стремеж да не се намесват пряко в организационните дела. Този стремеж не винаги се е реализирал. Имало е опити и за намеса естествено. Но може би, за да допълним картината, да минем от другата страна. Ръководителите на движението никога не са злоупотребявали с тази подкрепа на България, помня добре казаното от Делчев, цитирам по памет – лошо бихме се отплатили на България, заради многобройните ѝ жертви, ако я вкараме боса в огъня. И въпреки

всичко, проследявайки хронологията на събитията, стигайки вече до самия финал на въстанието, сигурно ще трябва да споменем и апела на Главния щаб на въстанието, буквално тогава, когато пожарите са факт, те се обръщат към българското правителство с горещия, с настойчивия призив да помогнат на българина, цитирам по памет, но точно в това число и с предизвикването на военни действия.

Водещ: Ние още нямаме. Армията ще почнем да изграждаме, масова армия едва 1904 година именно в резултат, доколкото знам, на поуките от Илинденското въстание, че наистина се оказваме боси с малката армия, която поддържахме дотогава. Преди да пусна телефоните, ми се ще още един въпрос. Честването на въстанието тази година ще бъде основно на Предела, но също и на Петрова нива. В село Извор до колкото знам ще се открие паметник на местния войвода Халачев. Но въпросът ми е друг. Защо изпадна, защо пак пропадна това, което предлагаме всяка година съвместното честване на въстанието с братята от другата страна на Осоговската планина?

Георги Първанов: Това е наистина стара идея.

Водещ: За нас от пет години ги каним. Не само на равнище президентство, но и на правителство, Тракийска организация, ВМРО.

Георги Първанов: Бяхме твърде близо до реализирането на...

Водещ: Извинявайте, че ви прекъсвам, но този път за мое голямо изумление се съгласи и министър-председателят на страната - Владо Бучковски, който е от уж просръбската партия. Съгласи се и бившият премиер Любчо Георгиевски и той участва там в дискусиите, в печата. Не само той, но и Бучковски. Но в края на краищата старото надделя.

Георги Първанов: Според мен тази идея имаше лошия шанс да попадне, да е обявена в разгара на предизборната кампания в съседна Македония. И това до известна степен я изхаби. Това я натовари с познатата партизанска полемика. Разбира се, веднага искам да припомня, че всъщност стъпки в тази посока бяха направени. Вие сигурно си спомняте, че с покойния президент Борис Трайковски, ние имахме възможността да положим цветя и на паметника на Гоце Делчев в Благоевград, на подобен паметник в Струмица и от това небето не падна. Нещо повече, населението беше много щастливо. Приветстваше ни и това, като че ли подсказваше един нов климат в отношенията. Сега не се случи, но пък аз все пак смятам, че рано или късно именно базата на историческата истина, за която говорим, ще осъзнаем, че става дума за обща история. История, която не бива да делим. История, която не бива да бъде повод за тежки полемики, за агресия в поведението.

Водещ: За агресия срещу историята. И още един любим въпрос, преди да пуснем телефоните - военните гробища. Вие, както се казва, като върховен главнокомандващ, сте задължен. Сега ще ви покажем едни снимки на едно военно гробище, т.е. на паметниците, които приготвихме за едно военно гробище в Ново село, Струмишко. Пак мястото на вашия покоен колега Борис Трайковски. Изработили сме го отдавна. Не без ваше съдействие, трябва да призная, но за съжаление така стоят складираны в Националния исторически музей без да могат да заминат за Македония. Толкова ли е страшен въпросът с нашите военни гробища в Македония? Като имаме в предвид, че те се разрешават на всички и дори на някои ни помагат. Дори в момента се строят пътища към Каймакчалан, към изоставеното и сега възстановявано от Сърбия военно гробище на Каймакчалан, а на нас...

Георги Първанов: Значи...

Водещ: Вие успяхте в едно военно гробище Цапари.

Георги Първанов: Но не само на това място. Аз ще ви цитирам и друг пример...

Водещ: Не аз имах в предвид в Македония.

Георги Първанов: Продължавайки мисълта...

Водещ: Ето ги дават. Това е в приготвили сме и надписи. Там мисля, че ще успеете по-лесно, тъй като ходихте на това място с Борис Тадич - Нешков връх край Цариброд. Плочите на български и сръбски с един както виждате неутрален текст, който не обижда никого и не хвали никого, и така нататък. Могат ли да бъдат поставени?

Георги Първанов: Може би точно тук трябва да ...

Водещ: Отдадено там на всички войници и офицери.

Георги Първанов: Ето един пример. На европейско и цивилизовано отношение към историята. При това ясно е, че между българи и сърби отношенията исторически никога не са се развивали или много рядко са се развивали позитивно. Често е имало конфликт на противоборство, войни. На този връх имахме удоволствието на бъдем заедно с президента на Република Сърбия, Борис Тадич. Положихме заедно цветя на загиналите сръбски и български войници и се снимахме с 40-50 деца, които вярвам, че ще четат историята по нов начин. И аз се питам след като можем да го направим със сърбите, защо да не можем да го направим с македонците? Още повече, че...

Водещ: Ами аз ще ви кажа моето обяснение, защо. Защото Сърбия все пак е реален народ и реална държава. Имат истинска история и истинско минало. Те могат да бъдат точно като нас- консенсусни, великодушни и така нататък.

Георги Първанов: Нека да не противопоставяме нациите...

Водещ: Искам да ви кажа и още нещо. Не знам дали съм ви го

казвал при нашите срещи. Аз бях един месец по-късно на Нешков връх. С една от честите гостенки от предаването, с Зденка Тодорова. Двата венета на Борис Тадич и вашият още си стояха там заедно с триколюрната лента, въпреки че мястото, връхът не е висок. Посещава се често. Стояха си и никой не беше махнал вашия венец там. Аз даже исках да взема за музея българския и сръбския триколюр като един пример да останат за, не знам друга първа стъпка такава, като първа стъпка на едно българо -сръбско как да кажа примирение с миналото и поглеждане напред. И местните хора не ми дадоха.

Георги Първанов: Аз все пак се надявам, че и в Ново село ще стане така.

Водещ: Мислите ли?

Георги Първанов: Защото има изразена воля, има потвърдена готовност, има някакви бюрократични пречки.

Водещ: Г-н Чакъргов имаме ли снимка от изработените паметници? Нека да ги види и българският народ. Пусни ни ги. Да ги видите колко са хубави. Спазили сме техния закон, т.е. възстановяването на гробища да бъде с точност до сантиметър даже сме повторили и грешките в надписите, тъй като навремето са направили грешки. Ето ги. Това е Васил Атанасов Дамянов от Гоце Делчев. Такива са кръстовете, само че от цимент и са се начупили сигурно...

Георги Първанов: До колкото си спомням...

Водещ: Именно да не се /.../ Крива паланка и така нататък. Куриозното е, че там има около една трета и ако не и повече хората са от Вардарска Македония. Двама са от самите Ново село и на практика не ни разрешават да възстановим гробовете на дедите си, на собствените си дядовци. Като не искам да кажа същото за кметовете в района и за кмета на Ново село и за неговите помощници. Всички са върло съгласни както казват там, само че търсят разрешение от Правителството. Такъв е законът. Иначе те обещават даже да помагат. И между другото са почистили сами изоставеното гробище.

Георги Първанов: Аз се надявам да доведем нещата до успешен край. Ако не президентът, то поне премиерите. Има нов премиер. Да се разберат и да го открият заедно, защото наистина става дума за един елемент на признателност.

Водещ: Вие казахте преди началото на предаването. Споменавам вашата роля, но аз ще кажа, че ако стигнахме все пак до тук, до финалната права, се дължи на вашата намеса и т.е. опитахте...

Георги Първанов: Да се надяваме, че възродената полемика в последните няколко седмици няма да хвърли сянка върху...

Водещ: Да ви кажа честно. Това леко ме поуплаши, но аз съм... аз одобрявам това, което ми каза министър Калфин. Имам двама

зрители. Нека да ги чуем.
Зрител: Чувате ли ме?
Водещ: Много добре.
Зрител: Божидар Димитров?
Водещ: Аз.
Зрител: Димитър Граматиков от град Пловдив.
Водещ: Слушаме ви, г-не.
Зрител: Човек не може да се свърже с вас. Дори и нямате редакция извън предаването да се свържа. Викат ми, ние нямаме нищо общо с него.
Водещ: Как да нямаме? Имаме имейл, на който се обаждат стотици хора.
Зрител: А имейл. Сега нямам тук винаги на разположение тия работи.
Водещ: Тогава на ръка.
Зрител: Към историка Георги Първанов. Когато арабите нападнаха Пиренейския полуостров, натикаха там християните, асорийците на една територия колкото нашата Северна България. И от там се родиха леонци, кастилци, рагонци, Наварци и Португалци. Да от най-инат се оказаха португалците. И сегашните испанци разбират португалски език, както ние разбираме македонския, ама португалците не разбират испанския език, както нашите македонци не мога да разберат нашия български. Твърд такъв като немския /.../ език за тях. Кой е по-славянски език? Македонският или българският? И е двойно не да се въведе в България. Който казва хлеб да си го пише, нали да си го чете хлеб. И въпрос към историка Божидар Димитров. След като Априлското въстание беше малко калпаво подготвено, няма командири, няма нищо, а Илинденско-Преображенското, Кръстовденското въстание кадрово и оръжейно всичко е подготвено. Защо тактиката пак беше пагубна като на Априлското въстание. И една лека забележка към Божидар Димитров. Никакъв подполковник, никакъв подпоручик Бучински. Той е подофицер, защото загиналият редник, полковият му командир го е направил подофицер дори служба /.../ разлика в казармата са дадени със закон.
Водещ: Това беше наша грешка. Съкращението под. е подпоручик или подполковник. Нека да чуем другия зрител. Добър ден! Ало!
Зрител: Добър ден!
Водещ: Добър ден!
Зрител: От Силистра се обаждам. Много е трудно човек да се свърже с вас. Поздрав на вас и на вашия гост. Пожелавам много здраве и благодаря за книгата. Въпросът ми е нещо повече за дифтонга да обясните и моето лично мнение е, че колкото има австрийски език, толкова има и македонски.

Водещ: Да, благодаря ви! Така. Двойното е, ще го въвеждаме ли или няма да го въвеждаме?

Георги Първанов: Мисля, че е малко късно. Нека филолозите да го коментират този въпрос. Аз не съм специалист...

Водещ: И двамата сме историци.

Георги Първанов: Но преди всичко г-н Граматиков ме кара да спомена две неща, г-н Димитров. Когато става въпрос за общуването между нас и Държавния институт в Скопие. Ние вече си говорим без преводач. Вие знаете, че имаше два случая, в първите две официални срещи, и двете преводачки, различни, припаднаха. Така че я караме без преводач. Иначе като седнем на маса дали в Благоевград, дали в Сандански или в Охрид, естествено като всички земни хора и ние завършваме с народни песни. 90 % от песните, които пеем, са с един и същи текст и ги пеем заедно. Има едно 10 %, които са продукт на периода 70-те години.

Водещ: Разбира се. Априлското и Илинденското въстание. Защо същата тактика? Аз мисля, че отговорихме на този въпрос. Тези въстания не се постигат, за да се постигнат военна победа над османската армия.

Георги Първанов: Едва ли някой може да смята, че с тези скромни въстанически отряди може да победи една така... Разликата в съотношението на силите на въстаническите отряди и добре въоръжената османска армия е в порядъка на 15 пъти. 350 хил. срещу 26...

Водещ: Срещу 26 хил. Но просто Полското въстание има късмета, че международната общественост тогава реагира и принуждават правителствата си да действат, Цариградската конференция и т.н. В 1903 година за съжаление този ефект не е постигнат.

Георги Първанов: Постигнат е частично ефектът. Великите сили разбират, че ситуацията е неудържима. Започват реформи. Тези реформи са оказват минимални...

Водещ: Като всички реформи.

Георги Първанов: ...Фалшиви. но така или иначе става ясно, че нещата вървят към отделянето, към освобождаването на Македония.

Водещ: И Аферата Мис Стоун.

Георги Първанов: Там не може да се говори за тази афера.

Водещ: В наши времена като че ли не е хубаво да се одобрява тази афера и да си спомняме подобни действия. Взимането на заложници...

Георги Първанов: Това е така, но нека да си послужим със спомените на самата Мис Стоун. Защото самата тя, когато е освободена, пише най-хубави неща за терористите, за революционерите, в това число и за самия Сандански.

Водещ: Най-много ми хареса, когато тя пише, нали те се правят на турски разбойници, аз, вика, веднага ги усетих, че не са турски разбойници. И то по това, че не ни прибраха часовниците. Защото турските разбойници първо отиват и прибират часовниците и всичко златно и сребърно. А тези разбойници освобождават. Нали те освобождават почти всички. Добре, нека да чуем още двама зрители.

Зрител: Ало. Добър ден!

Водещ: Добър ден!

Зрител: Г-н президент, г-н Димитров, имам един съвсем лек апел, по-скоро към президента, все пак ние сме българи, не трябва ли в македонската кауза малко по-агресивно, малко по-смело да се отнасяме към това нещо, прекалено предпазливо - тип "Цар Борис" действаме. Малко по, българи сме все пак, те също са българи, трябва да го знаят. Не би ли трябвало да сме, разбирате ме какво искам да ви кажа, много предпазливо и леко се отнасяме.

Водещ: Разбрах ви. Имайте предвид, че и аз тормозя президента извън предаването по този въпрос, горе-долу със същите думи, малко по-агресивно, малко по-такова и т.н. и ще продължавам.

Георги Първанов: Може ли все пак да кажа г-н Димитров, доколкото това беше към мен.

Водещ: Не, обикновено пускаме, понеже и друг човек чака.

Георги Първанов: Твърдо, но не и агресивно. Агресивността е оръжието на слабите.

Водещ: Именно, а ние сме в правото си.

Георги Първанов: Разбира се.

Водещ: Добре, даже според техните закони сме в правото си. По закон от 1996 година, който казва, че всяка страна имаща загинали войници на територията на друга държава, т.е. на територията на Македония, има право на свое военно гробище независимо от каузата на войната. Нека да чуем другия зрител. Ало?

Зрител: Ало?

Водещ: Да?

Зрител: Чувате ли ме?

Водещ: Да, много добре.

Зрител: Искам да отправя един въпрос към г-н президента. Какво ще стане като влезем в ЕС, което вярвам силно, у че ще стане през 2007 година, какво ще се реши въпроса с македонците, които ще нахлуят масово в България за български паспорти да могат да ползват Евросъюза? Това ми е въпросът, благодаря.

Водещ: Нека, хайде, още един зрител и това ще бъде последният ми казва режисьорът, че времето ни свършвало. Ало?

Зрител: Ало.

Водещ: Слушаме ви.

Зрител: Бих искала да задам един въпрос към г-н Първанов, тъй

като той преди всичко е историк. Казвам се Ася, обаждам се от София. Искам да го попитам би ли се ангажирал да напише една най-нова обща история на България, тъй като той има по-глобален поглед върху развитието на България и по-точно историческото след 1990 година? Благодаря ви!

Водещ: Да, какво ще стане, ето това е от въпросите, по които често се тормозим във вестниците, какво ще стане, влизайки в ЕС, с македонците, които ще нахлуват. Аз мисля, че и сега са нахлули за паспорти. До президентството се намира агенцията за българите, смисъл същата сграда и вие вероятно всеки ден виждате опашката, която има там.

Георги Първанов: Не бива да смятаме, че единственият начин македонски гражданин да стигне до Европа е през София.

Водещ: Да, и аз това го знам, че не е така.

Георги Първанов: Това първо, второ, аз не споделям виждането че има нещо комерсиално, користоно в стремежа да се търсят български паспорт и българско гражданство. Това по-скоро е израз на едно по-друго разбиране, по-дълбоко разбиране, че нашите братя от Македония виждат в България вече перспектива. ЕС е част от тази перспектива, но България е една успяваща страна. България показва много стабилни макроикономически показатели, България показва решаването на редица въпроси, които за съжаление в Македония все още не са започнати. България дава възможности на отделния гражданин. Вижете младите хора, колко студенти има... 6000 млади хора, които всяка година се обучават в нашата страна. Това не е користоно, това е един стремеж, първо, да бъдат верни на историята, защото мнозина от тях идват именно с този аргумент. Баба ми и дядо ми, роднините ми, фамилията имат български произход, потекло и тъкмо заради това и аз имам моралното основание да претендирам, а вече мотивите са това, което казах.

Водещ: Но тези граждани не успяха да се обадят, които казват, че процедурата е много сложна и човек трябва да чака вече три години, макар че по закон е 6 месеца и вероятно ще се увеличава този срок. Предвижда ли се нещо да бъде улеснено, получаването или даването на гражданство на българи не само от Македония, но и от Бесарабия знам, че има много желаещи и т.н. Нещо се промъкна в пресата. Вашият заместник ген. Марин каза, че ще има промени, но и аз не можах да разбера дали промените ще бъдат към по-добро, т.е. към съкращаване на процедурата или към намаляване на срока.

Георги Първанов: Вицепрезидентът вече даде информация, в това число и конкретни, с факти, за броя на паспортите, за особените случаи и аз не искам да коментирам този въпрос.

Водещ: 6500 за миналата година при чакащи молби 30000.

Георги Първанов: Стремежът е да се ускорява процедурата. Разбира се, отговаряйки на всички критерии и изисквания на ЕС, защото не бихме могли, сега, когато сме на прага, да си позволим пробив. Знаете колко внимателно ни наблюдават в това отношение. Да не забравя да отговоря на Ася все пак. Жената, която се представи като Ася, ме попита дали бих искал да напиша най-нова обща история на България. Това е интересна идея. Аз има какво да кажа не само като факти, но и като впечатления като за политическия живот. Вероятно след 6 години, като имам повече време, ще се опитам да направя и това.

Водещ: Дори и след 6 години ще бъдете млад и би било жалко да се откажете от политиката след като навлязохте толкова дълбоко в нея и то с успех, искам да кажа. Нещо за младите хора, това е последният ми въпрос, но имаме само две минути. Движението "Съхрани българското". Докато чакахме си говорихме за хилядите млади хора, защото много смятат, че историята ни, ние живяхме във време, когато историята беше на обществена почит, смисъл тогава ставахме студенти, тогава започнахме работата, тогава имаше един отлив малко от историята. Хората тръгнаха да стават прависти. Сега обаче отново хиляди млади хора се насочват към историята, у интересуват се, участват в тези бригади, за което някои ги критикуват, но всъщност и при мене идват и викат дай една връзка към Първанов да отиде и детето ми на бригада на Трапезица, на Плиска. Имаме една минута.

Георги Първанов: Първо фактите. Миналата година в Плиска и Преслав работиха две бригади. Тази година бригадите са пет. Вече и на Трапезица, и на Траянови врата. Хората работят, младите работят с много ентузиазъм. Основната движеща сила е родолюбието. Тези хора просто са патриоти. Те работят без пари, те работят при едни трудни условия, по-трудни дори отколкото в онова време. Те работят с голям ентузиазъм и когато открият нещо, както сега са открили храма с мощите на Св. Иван Рилски, който дълго време е бил закрит от гъстата растителност, те са повече от щастливи и аз споделят тяхната радост.

Водещ: Благодаря ви, г-н Първанов, за участието. Желая ви успех на изборите, не мога да не ви пожелаая това и до скоро срещи.

Георги Първанов: Благодаря ви!